

NAPELS

Napels is één van de meest controversiële steden van Italië. Het is met zijn 1.300.000 inwoners veruit de grootste Europese stad ten zuiden van Rome, en als je de onmiddellijke omgeving erbij rekent, kom je al snel tot 3 miljoen mensen. Deze oude koninklijke hoofdstad is de 2de Italiaanse haven (na Genua) en het bezit in de directe omgeving de grootste toeristische trekpleister van heel Italië: Pompeï. Samen met die omgeving vormt de baai met de Vesuvius, de eilanden Capri, Ischia en Procida en het 'Penisola Sorrentina', één van de meest scenografische landschappen van heel Europa. Om zijn uitgesproken mild klimaat, de rijkdom van zijn bijwijken subtropische vegetatie, de fascinatie van de (ook semi-) vulkanische activiteit, de uitzonderlijke rijkdom aan archeologische bezienswaardigheden, de bijzonder leerrijke 'opeenstapeling' van resten van wat mensen presteerden van de oudheid tot heden, zou je verwachten dat half Europa deze stad al bezocht had!

En toch is dit niet het geval. Steeds weer word je gewaar dat er een hele rist vooroordelen de kop opsteken als je alleen al maar de naam vermeldt!

GESCHIEDENIS EN STEDEBOUWKINDIGE ONTWIKKELING

Heel de **oudheid** door is Napels als een Griekse stad beschouwd (haar naam alleen al: 'nea polis' = 'nieuwe stad' is zuiver Grieks!). Vrij algemeen wordt aangenomen dat het een stichting 'in de 2de graad' zou zijn: door de inwoners van een al bestaande Griekse kolonie, in dit geval die van het meer noordelijk gelegen Cuma, dat zelf in de 8ste E. v. C. vanuit Euboia gesticht is. Veel minder duidelijk is wát die mensen juist gesticht hebben: een nederzetting op de heuvel van Pizzofalcone, ten noorden van het 'Castel dell' Ovo', die 'Palaepolis' ('Oude Stad') genoemd werd of dadelijk 'Neapolis', en wanneer dat precies gebeurd is.

Hoe dan ook, toen de Romeinen tegen het einde van de 4de E. in buurt kwamen troffen ze daar een bloeiende Griekse stad aan, die zich maar met tegenzin zou laten 'romaniseren'. En wanneer tegen het einde van de Republiek (1ste E. v. C.) aan de macht van Rome niet meer te weerstaan viel, was in Rome zelf het belang van het Grieks zó toegenomen, dat het Griekse karakter van Napels eerder een aantrekkingspool werd. Heel de buurt was trouwens een 'villegiatuurzone' van de eerste orde, van Kaap Misenum in het noorden tot voorbij Stabiae (Castellamare) in het zuiden van de baai. Zo hadden (op het huidige grondgebied van Napels) Vedius Pollio en Lucullus er befaamde villa's, en waren er zowel in Baia (ten NW van Napels), als in Oplontis (in de buurt van Pompeï) en op het eiland Capri grootse keizerlijke complexen.

De stadsontwikkeling volgde een schaakbordpatroon, dat nog steeds in het centrum van het huidige Napels te herkennen valt, met 3

Hier zou Afrika beginnen, zou je geen twee stappen kunnen verzetten zonder van je have en goed beroofd te worden (als je het er al levend vanaf brengt en niet het slachtoffer wordt van een 'camorra'-schietpartij!), is geen enkele vrouw veilig, word je als toerist voortdurend belazerd (want iedereen moet zijn procentje hebben van je aanwezigheid!), barst het er van de drugsverslaafden en illegalen, en ga zo maar door!

Nog afgezien van de bedenking dat nogal wat van deze typering op zowat elke grotere Europese stad (of een deel ervan) van toepassing is, ga je – door er om dat soort redenen weg te blijven – voorbij aan de 'toegevoegde waarde' van Napels: het is a.h.w. een metafoor voor het leven, en voor wat mensen ervan (niet) kunnen maken. Nergens in Italië staan armoede en rijkdom, geloof en bijgeloof, rust en waanzinnige drukte, echte schoonheid en kitsch zo dicht bij elkaar. Bezienswaardigheden zijn er genoeg en ze worden vooral sinds de jaren negentig intensief gerevaloriseerd. En de rest krijg je, al wandelend door de stad en haar 'ambiente', op de hoop toe!

grote oost-west assen (de zgn. decumanes: de huidige Via dei Tribunali komt grotendeels overeen met de centrale as) en een reeks noord-zuid dwarsingen (de zgn. cardines, waarvan de huidige Via del Duomo een spoor is). In de centrale gedeelten van dit 'schaakbord' trof je alle elementen aan, die typisch waren voor (Grieks-) Romeinse steden: een forum, een basilica (onder de huidige San Lorenzo), thermen, theaters, een stadion, een hippodroom. Terzelfdertijd was er in de buurt de ontwikkeling van de haven (ook al was ze oorspronkelijk niet met de stad verbonden). Vanaf de late 4de E. laat zich ook de aanwezigheid van een christelijke architectuur betuigen.

In wat wij gemeenzaam de **middeleeuwen** noemen moeten wij voor Napels toch meerdere perioden aanwijzen, die bijna steeds op verschillende vormen van vreemde overheersing wijzen en op de eigenheid van een meer dan duizendjarige geschiedenis van de 'Mezzogiorno', het gedeelte van het huidige Italië dat ten zuiden van Rome ligt en nog steeds een 'probleemgebied' is.

In de vroegste fase, na de val het West-Romeinse Rijk, bleef Napels één van de steunpunten van het **Byzantijnse** Oosten. Beschermd door de stevige verdedigingsmuren die nog door de (laat West-) Romeinse keizer Valentinianus III in 450 gebouwd waren, werd de stad een toevluchtsoord voor wie het onveilige platteland ontvluchtte. De officiële taal van de stad werd in de 6de E. zowaar opnieuw het Grieks (de sporen hiervan vind je nog steeds in het plaatselijke dialect)! En de villa van Lucullus (waar nu het 'Castel dell' Ovo' ligt, en waar de laatste

(West-) Romeinse Keizer Romulus Augustulus (gestorven is) werd tot een heus bastion uitgebouwd.

Maar Byzantium lag ver. Geleidelijk aan zou Napels zich losmaken van het Byzantijnse gezag en vanaf de 2de helft van de 8ste E. een **onafhankelijk hertogdom** worden, dat tot 1140 zou standhouden. Het zou ook één van de bloeiperioden van de stad worden, die opnieuw het inwoneraantal van de Oudheid bereikte: ± 40.000. Met behulp van andere kuststeden als Gaeta, Sorrento en Amalfi zouden de heren van Napels er in die periode in slagen om de druk van de Arabieren (die zich ondertussen van heel Sicilië hadden meester gemaakt) te weerstaan, en een soort van 'kruistocht avant la lettre' te voeren.

In de loop van de 11de E. werd dit hertogdom steeds nadrukkelijker geconfronteerd met de **Normandische** heersers van Sicilië, die tegen de helft van de 12de E. zich uiteindelijk ook heren van Napels (dat toen nog nauwelijks 30.000 inwoners telde) konden noemen. Tot in 1860 zal de geschiedenis van Napels en Campanië (direct of indirect: na de 'Siciliaanse Vespers' van 1282 tot 1503 was Sicilië al Spaans) verbonden blijven met die van Sicilië. En ook al blijft Palermo in een eerste fase de hoofdstad van dit 'Mezzogiorno', geleidelijk aan zal Napels het echte centrum worden van het 'Zuiden', en zowel economisch als cultureel het steeds armer wordende Palermo overvleugelen. Aan de landkant werd toen het 'Castel Capuano' gebouwd, en 'Ruggero II' liet het 'Castel dell' Ovo' (aan de kust) vergroten tot zijn koninklijk paleis. De 'Normandische' dynastie bestuurde Napels goed 150 jaar en werd voor nog eens een kleine 100 jaar opgevolgd door de nazaten van Frederik I van **Hohenstaufen**, beter bekend als 'Barbarossa', de keizer van het H. Roomse Rijk.

In het politieke kluwen van de late 13de E. met zijn eindeloze conflicten tussen Paus en Keizer en een steeds toenemende bemoeizucht van de Fransen, zou in 1266 een zoon van de Franse koning Lodewijk VIII, Karel van Anjou (de broer van Lodewijk IX, de 'Heilige') de aanzet geven van de **Dynastie van Anjou**, die tot 1442 koningen van Napels bleven. Met hen begon een nieuwe bloeiperiode: Napels werd de hoofdstad, de bevolking groeide aan tot 250.000 inwoners en de stad kreeg 'Europese' allures door, eerst, aan te sluiten bij de heersende 'Gotische' tendenzen (zie de San Lorenzo, de San Domenico, de Santa Chiara).

Het 'Castel Nuovo' werd op het einde van de 13de E. gebouwd en met de Piazza del Mercato (buiten het oude centrum) ontstond één van de weinige echte 'piazze' van Napels. In de 2de helft van de 15de E. zette die 'Europese' stroming zich door door aan te sluiten bij de renaissancegewoonte om grote palazzi in het centrum van de oude stad te bouwen (de palazzi Sanseverino, Carafa en Maddaloni).

De **Nieuwe Tijd** begint klassiek met de ontdekking van Amerika door Columbus in 1492, en was in zijn Napels

beginfase in ieder geval Spaans 'gekleurd'. Het is dan ook geen toeval dat vanaf 1503 Napels bestuurd werd door een 'vice-koning', in opdracht van de koning van **Spanje**. In een eerste periode werden een aantal urbanistische ingrepen gedaan die zowel de stad saneerden als nieuwe bevolking aantrokken. De Via Toledo (nu de Via Roma) werd aangelegd, waardoor er een noord-zuid verbinding ontstond, en het stadsgebied werd met een derde vergroot. Ten westen van deze Via Toledo werd een nieuw 'schaakbord' aangelegd, een patroon dat nog steeds in het stadsbeeld aanwezig is, voor de behuizing van de Spaanse militairen. In het begin van de 17de E. groeit de bevolking dan ook explosief aan tot haast 450.000 inwoners (en werden de beste krachten vanuit de verre omgeving van het platteland weggehaald!). Maar de grootste investeringen gingen naar straten en grote representatieve gebouwen (het koninklijk paleis dateert uit de late 17de E., periode waarin ook het Universiteitsgebouw – nu de zetel van het Nationaal Museum – werd opgetrokken). Ook de religieuze gebouwen haptten grote stukken uit de bebouwbare oppervlakte, zodat er een grote druk ontstond op de markt voor privéwoningen. Men ging steeds hoger bouwen, terwijl de straten in het centrum erg smal bleven. Erg gezond was dat niet: licht en lucht waren daar erg schaars! Het is dan ook niet verwonderlijk dat er, tot in de late 19de E., epidemies van pest en cholera uitbraken die men elders in Europa al enkele eeuwen onder controle had. Het was wel de tijd waarin de typische Napoleonaanse barok ontstond: alsof men de misère van alledag wou 'sublimeren' met vaak onwaarschijnlijk virtuoze versieringen!

In het spoor van de Spaanse en Oostenrijkse successieoorlogen van de vroege 18de E. kwam 'Het Koninkrijk van de 2 Siciliën' aan zijn laatste koningshuis toe: de **Bourbons** (een familie die teruggaat op Filips V van Spanje), dat van 1734 tot 1860 (met een korte Franse tussenperiode) van Napels voor de laatste keer de hoofdstad van een onafhankelijk koninkrijk maakte. Ook al deden de Bourbons hun best en waren zij behoorlijk 'verlicht' (zij stimuleerden de handel en de nijverheid, en waagden het zelfs om kerkelijke goederen te belasten!), toch zaten ook zij te strak in het 'Ancien Régime'. Hun stedenbouwkundige 'prestaties' beperkten zich tot de verfraaiing van hun paleizen (of de aanleg ervan zoals in de 'Reggia' van Capodimonte) of de bouw van een prestigieus operagebouw (de San Carlo). Onder hun bewind werden de eerste opgravingen gedaan in Capri, Pompei en Herculaneum.

Na de 'doortocht' van de **Franse Revolutie** (die hier veel korter was dan elders in Europa: 1805 – 1815) keerden de Bourbons terug. Ook nu beperkte hun stedenbouwkundige inbreng zich tot zones buiten het oude centrum. Zo werd de Piazza del Plebiscito (vóór het koninklijke paleis) met de neoklassieke S. Francesco a Paola aangelegd, werd een 'Villa Reale' ontworpen (de huidige Villa Comunale aan de Riviera di Chiaia) en werd de elegante Corso Vittorio Emanuele (toen de Corso Maria Teresa) 'gebouwd', de eerste 'ring' rond Napels.

Toen Napels dan in 1860 opging in het eengemaakte Italië zou er, zo had men toch kunnen verwachten, naar het model van andere Italiaanse steden eindelijk werk kunnen gemaakt worden van een globale urbanistische aanpak. Maar bij de eerste grote volkstelling van de nieuwe Italiaanse staat in 1881 bleek dat er, in het historische centrum, gemiddeld 3 mensen per 'kamer' woonden, in hygiënisch vaak erbarmelijke toestanden! Het zou nog tot op het einde van de eeuw duren vooraleer er, in de buurt van het station in het oosten en op de 'Vomero' in het westen, een aantal woonuitbreidingsgebieden werden gecreëerd. De burgerij

sloot, in de zone van Chiaia, (bescheiden) aan bij de algemeen in Europa verspreide mode van de 'Liberty'-stijl (de 'Art Nouveau', die wij bij ons zo goed kennen).

Één van de grote problemen waarmee alle stadsuitbreidingsplannen geconfronteerd werden (en worden) is de vaak erg moeilijke geomorfologische situatie in de onmiddellijke

omgeving van het centrum. De niveauverschillen zijn vaak spectaculair, en met de bouw van tunnels en kabelsporen is niet alle communicatie vlot geregeld. Komt daarbij dat de explosieve groei van het autoverkeer blijkbaar niet ingerekend was bij de vroegere stadsplanners.

De grote schade die de stad geleden heeft tijdens de laatste wereldoorlog tenslotte is te snel en, vooral, te speculatief hersteld, zodat je ook hier van een gemiste kans kan spreken om nu eindelijk eens globaal werk te maken van 'stadskernvernieuwing'.

Geleidelijk aan begint dat besef toch door te dringen, het besef ook dat je een negatieve beeldvorming van decennia (o.a. ook ten gevolge van 'eigen fouten', zoals een verweving van politiek en al dan niet 'witteboorden'criminaliteit) niet in een oogwenk kan omvormen. In het laatste decennium hebben een groep 'onbedorven' politici (waarvan de huidige burgemeester Basolino de meest eminente vertegenwoordiger is) resoluut de haast vanzelfsprekende band met de georganiseerde misdadigheid doorbroken, en worden de eerste resultaten zichtbaar. Wat jarenlang gesloten was is opnieuw geopend!